

Ny bok om Östtimor och Macao

Peter Rosengren, som har en fil. mag. i historia med inriktning på modern internationell historia och även studerat Asienstudier, kom i år ut med boken *Reportage från periferin: Avvecklingen av det portugisiska kolonialväldet i Östasien. Östtimor och Macao* (Stockholm: Ultima Esperanza Books, 150 sidor). Syftet är att förklara hur avvecklingen av Portugals sista kolonier från ungefär mitten av 1970-talet har gått till. Boken avses också "... tjäna som ett mindre uppslagsverk för de som är intresserade av Portugals östasiatiska kolonier." (sida 9). Avvecklingen av Portugals sista kolonier har både inom och utanför Sverige studerats i mycket begränsad utsträckning. Boken är baserad på bl.a. forskningslitteratur, nyhetstidningar samt dokument och handlingar från FN och de olika inblandade länderna, vilka kompletterats med intervjuer med bl.a. ansedda kännare av Östtimorfrågan som Gudmund Jannisa respektive Patricia Thatcher.

Gemensamt för Macao och Östtimor är att de var de första och sista europeiska landfästena i borte Asien. Macao återlämnades till Kina i december 1999. Östtimor blev självständigt i maj 2002 efter att den 1975 inledda avkoloniseringen avbröts av Indonesiens invasion samma år.

Östtimor

Kapiteln om Östtimor utgör lite drygt halva boken. Centrala frågeställningar här är: Portugals roll i den internationella politiken gentemot Östtimor, Australiens roll sedan avvecklingen av kolonialstyret inleddes 1974 och Indonesiens betydelse sedan dess. Det portugisiska sjöburna kolonialväldet inleddes på 1500-talet. Delvis låg ekonomiska motiv som jakten på inkomstbringande kryddor och sandelträd bakom kolonialiseringen av Timor. Handeln som utgick från Timor kontrollerades via Macao, där en handelsstation upprättades 1557. Dominikanska missionärer kristnade folkgrupper på Timor från mitten av 1500-talet. På 1600-talet använde portugiserna även militära medel för att stärka sin makt över Portugisiska Timor. Samtidigt uppstod rivalitet med holländarna som började kolonisera den västra delen av Timor. Gränsdragningen fastställdes år 1859.

Under andra världskriget ockuperades Portugisiska Timor av Japan 1942 med samtycke från Lissabon efter att holländare och australiensare året innan hade landstigit i kolonin för att stärka försvaret mot japanerna. Upp till 60,000 timoreser dog under stridigheter 1942-1945. Efter Japans kapitulation återkom portugiserna som dock aldrig genomförde några större insatser för att utveckla sin koloni, förutom att skolväsendet byggdes ut.

Kolonialväldets sammanbrott och den efterföljande utvecklingen får betydligt mer utrymme. I samband med Nejlíkerevolutionen i Portugal 1974 var stödet för upprätthållandet av landets kolonier svagt, de militära kost-

naderna höga och de internationella påtryckningarna för en avveckling starka. Guinea Bissau, Angola, Mocambique, Kap Verde och Sao Tomé och Príncipe utropade snart sin självständighet, men i Östtimor var läget mer komplicerat. I samband med inbördeskriget i augusti 1975, då det självständighetsvänliga partiet FRETILIN vann mot det proindonesiska UDT, flydde den portugisiska kolonialadministrationen från huvudstaden Dili till ön Atauro och återvände aldrig. Efter att indonesiska truppstyrkor gjort råder längs gränsen mellan Väst- och Östtimor utropade Östtimor sin självständighet den 28 november 1975.

Den 7 december invaderade Indonesien under förevändningen att stävja "de interna oroligheterna" i Östtimor. Senare har den egentliga förevändningen visat sig vara att förhindra att ett självständigt och möjligen kommunistiskt Östtimor skulle upprättas. Indonesien erhöll omfattande militärt stöd från USA och genomförde ett folk mord: över 200.000 människor av en total befolkning på ca 700.000 år 1975 dödades. Otaliga andra människorättsbrott begicks. Samtidigt hävdade Indonesien att man gjorde mer för att utveckla Östtimor än vad Portugal hade gjort under 450 år. Man ljög för omvärlden om läget i Östtimor, som skilde sig religiöst, språkligt och etniskt från Indonesien, för att rättfärdiga annekteringen av området år 1976.

Huvuddragen i händelseutvecklingen under den indonesiska ockupationen 1975-1999 samt bakgrunden och efterspelet till folkomröstningen om Östtimors status den 30 augusti 1999 är väl beskrivna. En stor miss är dock att mycket litet sägs om Santa Cruz-massakern i Dili 1991 som till skillnad från tidigare övergrepp filmades och därför verksamt bidrag till att göra Östtimorfrågan mera känd i omvärlden. För FN var den juridiskt rättmätiga administratören av Östtimor Portugal, som under ockupationen tog emot flyktingar från området och tillsammans med FN och Indonesien beslutade om folkomröstningen. Australien var av realpolitiska skäl såsom exploatering av oljetillgångarna i Timorhavet det enda land som erkände Indonesiens annektering av Östtimor. År 1989 slöt Indonesien och Australien ett avtal om oljeexploatering i detta hav. På grund av stort folkligt missnöje ändrade Australien dock sin politik 1998-1999 efter president Suhartos avgång 1998.

Australien ledde FN:s fredsbevarande operation som anlände efter den omfattande våld- och förstörelsevåg som utbröt efter att självständighetsanhängarna hade vunnit folkomröstningen. Våldet stävjades och operationen omvandlades 2000 till en FN-mission. FN styrde Östtimor fram till 2002 och var sedan på plats ända fram till 2012. Även om FN har samlat in vittnesmål om övergreppen 1999, har mycket lite gjorts i Indonesien och Östtimor för att ställa de ansvariga inför rätta. Att Östtimors regering prioriterar goda relationer med den viktigaste handelspartnern Indonesien innebär att för-

soning anses vara viktigare än att skipa rättslig rättvisa.

Utvecklingen efter självständigheten 2002 beskrivs översiktligt. Efter långvariga samtal slöt Östtimor 2018 ett avtal med Australien om oljeutvinning i Timorhavet som uppgavs sätta punkt för dispyterna. Östtimor har fortfarande stora utmaningar som att bygga upp en fungerande stats- och samhällsapparat samt utveckla infrastrukturen, turismen och skolan. Problem att hantera är hög ungdomsarbetslöshet och omfattande nepotism inom statsförvaltningen.

Macao

Återlämnandet av Macao till Kina 1999 var i ett avtal från 1987 baserad på principen ”ett land, två system” vilket innebar stor självständighet i alla frågor utom de som rör försvars- och utrikespolitik, vilka sköts av centralregeringen i Peking. Författaren gör en rad jämförelser med Hongkong som blev kinesiskt 1997 enligt samma princip. Återlämnandet av Hongkong innebar att tiden blev mogen även för att återlämna Macao. I förhandlingarna mellan Kina och Portugal utverkade portugiserna goda friheter och mänskliga rättigheter för Macaos invånare. Omkring en femtedel av invånarna fick rätt till portugisiskt medborgarskap. För Kina är det av stor betydelse att Macao (och Hongkong) tillåts behålla sin nuvarande status för att kunna uppnå målet att återförena Taiwan med Kina, något som många taiwaneser emellertid helt avvisar.

Att Macao blev en handelsstation berodde på att handel mellan Kina och Japan samt med andra länder under 1500-talet var förbjuden. Portugiserna agerade därför som mellanhänder. Först 1887 blev Macao i Peking-fördraget koloni efter att Portugal tidigare hade betalat en förvaltningsavgift för kinesiskt territorium. Macao är sedan länge känt som ”Österns Las Vegas” på grund av de kasinon som funnits sedan 1850-talet och som alltjämt blomstrar. Noterbart är att handelsmannen, diplomaten och historikern Anders Ljungstedt (1759-1835) skrev *A Historical Sketch of the Portuguese Settlements in China and of the Roman Catholic Church and Mission in China* (1832) som den första icke-portugisiska och icke-kinesiska skildringen av Macao.

Boken uppfyller trots sitt ringa omfång sina syften. Utmärkt är att den innehåller flera foton, en förklaring om samarbetsorganisationen mellan Portugal och dess tidigare kolonier, en lång litteratur- och förkortningslista samt en uppräknning av förekommande personer med förklaringar. En karta på båda områdena borde ha varit med, eftersom många Ortsnamn räknas upp. Slarvigt är att olika årtal anges för vissa avtal och händelser i Östtimor. Språket borde ha putsats. Ett onödigt sakfel är att ange Ingemar Ottosson, som har skrivit förordet, som professor när han är docent. Och Deng Xiaoping (1904-1997) var aldrig Kinas förre president. Boken är ändå läsvärd och jag vill därför rekommendera den till läsarna.

Gabriel Jonsson

Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Ickekommersiell-Inga bearbetningar 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/> eller skicka ett brev till Creative Commons, 171 Second Street, Suite 300, San Francisco, California, 94105, USA. Material som publiceras i Merdeka & ÖsttimorInformation kan också publiceras i <http://www.globalarkivet.se>.